

АНОТАЦІЯ

Рудень Д. С. Конституційні цінності в умовах формування України як правової держави. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – право (галузь знань 08 Право). – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України. Харків, 2025.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню конституційних цінностей в умовах формування України як правової держави. У роботі проаналізовано цінності з філософського та конституційно-правового аспекту. У ході дослідження було з'ясовано те, що розвиток системи цінностей можна спостерігати за часів первісної доби. Це були ті потреби, які служили своєрідним інструментом та засобом людського виживання у природному середовищі. Акцентовано увагу на тому, що вся сфера людського життя, яка базувалась на ідеях природних прав заклала важливі фундаментальні аксіологічні основи як для подальшого розвитку правових систем, які існують у сучасних країнах світу, так і для подальшого становлення та утвердження концепту правової державності.

Проведений змістовний аналіз доктринальних підходів щодо визначення категорії “цінності” як філософської та конституційно-правової категорії, у ході якого розглянуто та опрацьовано наукові праці філософів античності (Аристотеля, Платона), філософів інших періодів, а також сучасних українських учених, у тому числі конституціоналістів. Відомо, що загальнотеоретичні підходи формують уявлення про цінності, що пов'язано з предметами матеріального світу, духовними благами, природними явищами, продуктами суспільного виробництва, формами суспільної організації, історичними подіями, моральними вчинками, духовними витворами для людства, інтересами, об'єктами тощо. На основі проведеного всебічного аналізу наукових доктрин було зроблено висновок про те, що з філософської точки зору цінність представляє собою форму існування людського життя протягом якого особа відтворює свої ідеї та реалізовує свої бажання. Як

конституційно-правова категорія цінність – це базова настанова та орієнтир, а також важливий соціальний регулятор реалізації прав та свобод, необхідний каталізатор трансформації правопорядку, інноваційного розвитку національної правової системи, який повинен охоронятись державою та суспільством.

У дослідженні розкрито зміст та значення конституційних цінностей у суспільстві. У ході дослідження, автором надано детальну характеристику фундаментальним загальнолюдським цінностям, що закріплено у статті 3 Конституції України. З'ясовано, що конституційні цінності, які закріплені в Основному Законі є фундаментальною базою життєвих людських благ, що перебувають під особливою охороною держави.

У межах дисертаційного дослідження проаналізовано Україну як правову державу з аксіологічної точки зору, у ході якого надано змістовну характеристику ключовим конституційним принципам. Зокрема, у роботі приділено належну увагу принципу верховенству права, який займає центральне місце у системі права та у механізмі побудови цілісної системи законодавства, визначено проблеми його реалізації на сучасному етапі, у тому числі у контексті запровадження та реалізації правових цінностей. Також у ході дослідження розкрито основні положення змісту та значення принципу взаємної відповідальності людини та держави. Обґрунтовується теза про те, що вказаний принцип формує особливу ціннісну систему взаємної дії. Відомо, що на сьогоднішній день не повною мірою врегульовано всі питання стосовно притягнення до відповідальності держави, у тому числі її органів влади, посадових осіб за неякісні та неефективні управлінські рішення через відсутність відповідного законодавчого забезпечення та відсутності правових норм. У зв'язку з цим, людина у порівнянні з державою при вчиненні факту правопорушення щодо неї виступає більш слабшою стороною. Такий практичний дисбаланс, що вочевидь дисонує із запровадженим правовим принципом, не сприяє

формуванню ціннісної системи та подальшій динамічній розбудові правової державності.

У роботі проаналізовано трансформацію основних видів конституційних цінностей в умовах формування Української правової держави, що реалізовувалося на тлі різноманітних соціальних та технологічних чинників, які суттєво вплинули на подальший розвиток прав та свобод людини та громадянина, розвиток державності, перетворення системи публічного управління. Зокрема, з'ясовано, що розвиток глобальної мережі інтернет суттєво вплинув як на розширення каталогу конституційних прав та свобод, так і на формування нових підходів у діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування та динамічного розвитку конституційних прав та цінностей у сфері інформаційних правовідносин. У свою чергу, прагнення до оновлення корпусу державних службовців та службовців місцевого самоврядування, відходу від рудиментарних залишків старого державного управління було підставою для запровадження та реалізації державної політики люстрації, яка мала свій відповідний вплив на розвиток конституційно-правових цінностей, що було проаналізовано у роботі.

У межах дисертаційного дослідження було висвітлено процесуальні механізми, засоби реалізації конституційних цінностей, які виступають найважливішими формами прояву та захисту прав, свобод та законних інтересів людини та громадянина. Проаналізовано аксіологічні аспекти конституціоналізації питань, пов'язаних із судоустроєм України та їх реалізацію на практиці. В ході проведеного наукового дослідження встановлено, що українське правосуддя, яке на сьогоднішній день перебуває у процесі реформування, не функціонує в тому обсязі та відповідно до тих стандартів, що сприяли би гарантуванню базових конституційно-правових цінностей правової держави. Окрему увагу було приділено організації та функціонуванню Конституційного Суду України, а також сформульованим ним юридичним позиціям, у яких орган конституційної юрисдикції

сформулював та зафіксував базові конституційні цінності як підґрунтя для розвитку правової державності.

На підставі аксіологічного аналізу розкрито ключові положення модернізації конституційних цінностей у сфері організації публічної влади, у ході якого було визначено основні аспекти реформи, спрямованої на децентралізацію державної влади, її вплив на подальший розвиток правової державності, визначено проблемні питання внутрішньо організаційного характеру органів місцевого самоврядування, які виникають у процесі здійснення владних повноважень. У цьому контексті сформульовано підхід, відповідно до якого вказана реформа є певною спробою політичної еліти, що покликана розкрити суть розвитку правової державності та можливість реалізувати гарантовані державою конституційні цінності та у першу чергу у сфері управління державними справами. Крім цього, у роботі проаналізовані процеси реформування правоохоронної системи, особливо органів національної поліції, визначено сутність та зміст такої реформи з точки зору реалізації конституційних цінностей та становлення правової держави.

У дисертаційному дослідженні надано змістовну характеристику соціально зумовленим трансформаційним процесам у сфері реалізації конституційних цінностей громадянського суспільства. У процесі дослідження висвітлено найважливіші ключові аспекти провідних інститутів громадянського суспільства, визначено їх роль у процесі формування правової державності, охарактеризовано змістовні напрями взаємодії з державою в аспекті гарантування конституційних цінностей, проаналізовані новації українського законодавства та виявленні їхні практико-реалізаційні недоліки.

Підкреслено значущість конституційних цінностей у сфері реалізації національної безпеки та оборони України як правової держави. У ході дослідження проаналізовано ключові положення інформаційної безпеки, висвітлені основні аспекти прояву корупції в органах влади, що є прямою загрозою інтересам національної безпеки, здійснено аналіз реалізації базових

конституційно-правових цінностей в умовах правового режиму воєнного стану, напрацьовано наукові положення та пропозиції стосовно гарантування реалізації конституційних цінностей у межах здійснення державної політики у сфері національної безпеки та оборони для забезпечення існування України не лише як суверенної та незалежної, але й як правової держави, а також трансформації існуючого правопорядку.

Ключові слова: конституційна аксіологія, конституційні цінності, правова держава, громадянське суспільство, конституціоналізм на демократичних засадах, конституційна реформа, трансформація конституційних цінностей, інноваційні перетворення національної правової системи, трансформація правопорядку.

SUMMARY

Ruden D. Constitutional values in the conditions of formation of Ukraine as a legal state. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 081 - law (field of knowledge 08 Law). - Kharkiv National University of V. N. Karazina of the Ministry of Education and Science of Ukraine. Kharkiv, 2025.

The dissertation is devoted to a comprehensive study of constitutional values in the conditions of the formation of Ukraine as a legal state. The work analyzes values from a philosophical and constitutional-legal aspect. During the research, it was found that the development of the value system can be observed during the primitive age. These were the needs that served as a kind of tool and means of human survival in the natural environment. Attention is focused on the fact that the entire sphere of human life, which was based on the ideas of natural rights, laid important fundamental axiological foundations both for the further development of legal systems that exist in modern countries of the world, and for the further formation and approval of the concept of legal statehood.

A substantive analysis of doctrinal approaches to the definition of the category of "value" as a philosophical and constitutional-legal category was conducted, during which the scientific works of philosophers of antiquity (Aristotle, Plato), philosophers of other periods, as well as modern Ukrainian scientists, including constitutionalists, were examined and elaborated. It is known that general theoretical approaches form an idea of values related to objects of the material world, spiritual goods, natural phenomena, products of social production, forms of social organization, historical events, moral actions, spiritual creations for humanity, interests, objects, etc. On the basis of a comprehensive analysis of scientific doctrines, it was concluded that from a philosophical point of view, value is a form of existence of human life during which a person reproduces his ideas and realizes his desires. As a constitutional-legal category, value is a basic guideline, as well as an important social regulator of the realization of rights and freedoms, a necessary catalyst for the transformation of the legal order, innovative

development of the national legal system, which must be protected by the state and society.

The research reveals the content and significance of constitutional values in society. During the research, the author provided a detailed description of the fundamental human values enshrined in Article 3 of the Constitution of Ukraine. It was found that the constitutional values, which are enshrined in the Basic Law, are the fundamental basis of vital human benefits that are under the special protection of the state.

Within the scope of the dissertation research, Ukraine as a legal state was analyzed from an axiological point of view and a meaningful characterization was provided by key constitutional principles. In particular, the work pays due attention to the principle of the rule of law, which occupies a central place in the legal system and in the mechanism of building a coherent system of legislation, and identifies the problems of its implementation at the current stage, including in the context of the introduction and implementation of legal values. Also, in the course of the study, the main provisions of the content and meaning of the principle of mutual responsibility of man and the state were revealed. The thesis that this principle forms a special value system of mutual action is substantiated. It is known that nowadays all issues related to bringing the state, including its authorities, officials to account for low-quality and ineffective management decisions have not been fully resolved due to the lack of appropriate legislative support and the absence of legal norms. In this regard, in comparison with the state, when a crime is committed, a person acts as a weaker party. Such a practical imbalance, which is obviously inconsistent with the established legal principle, does not contribute to the formation of the value system and the further dynamic development of the legal statehood.

The work analyzes the transformation of the main types of constitutional values in the conditions of the formation of the Ukrainian legal state, which was implemented against the background of various social and technological factors that significantly influenced the further development of human and citizen rights

and freedoms, the development of statehood, and the transformation of the public administration system. In particular, it was found that the development of the global Internet network significantly influenced both the expansion of the catalog of constitutional rights and freedoms, as well as the formation of new approaches in the activities of state authorities and local self-government and the dynamic development of constitutional rights and values in the field of informational legal relations. In turn, the desire to renew the corps of civil servants and local government employees, to move away from the rudimentary remnants of the old state administration, was the basis for the introduction and implementation of the state policy of lustration, which had its corresponding impact on the development of constitutional and legal values, which was analyzed in the work.

Within the framework of the dissertation research, the procedural mechanisms, means of implementation of constitutional values, which are the most important forms of manifestation and protection of the rights, freedoms and legitimate interests of a person and a citizen, were highlighted. The axiological aspects of the constitutionalization of issues related to the judicial system of Ukraine and their implementation in practice were analyzed. In the course of the conducted scientific research, it was established that Ukrainian justice, which is currently in the process of reform, does not function to the extent and in accordance with those standards that would contribute to guaranteeing the basic constitutional and legal values of the rule of law. Particular attention was paid to the organization and functioning of the Constitutional Court of Ukraine, as well as to the legal positions formulated by it, in which the body of constitutional jurisdiction formulated and recorded basic constitutional values as a basis for the development of legal statehood.

On the basis of an axiological analysis, the key provisions of the modernization of constitutional values in the sphere of the organization of public power were revealed, during which the main aspects of the reform aimed at the decentralization of state power, its impact on the further development of legal statehood, were determined, problematic issues of the internal organizational

nature of local government bodies that arise in the process of exercising authority were identified. In this context, an approach was formulated, according to which the specified reform is a certain attempt of the political elite, which is designed to reveal the essence of the development of legal statehood and the possibility of realizing the constitutional values guaranteed by the state, primarily in the sphere of state affairs management. In addition, the work analyzes the processes of reforming the law enforcement system, especially the national police bodies, and defines the essence and content of such reform from the point of view of the implementation of constitutional values and the establishment of the rule of law.

The dissertation research provides a meaningful description of socially determined transformational processes in the sphere of realization of constitutional values of civil society. In the process of research, the most important key aspects of the leading institutions of civil society were highlighted, their role in the process of legal state formation was determined, meaningful directions of interaction with the state in the aspect of guaranteeing constitutional values were characterized, the innovations of Ukrainian legislation were analyzed and their practical implementation shortcomings were identified.

The importance of constitutional values in the field of national security and defense of Ukraine as a legal state is emphasized. In the course of the study, the key provisions of information security were analyzed, the main aspects of the manifestation of corruption in the authorities, which are a direct threat to the interests of national security, were highlighted, the implementation of basic constitutional and legal values in the conditions of the legal regime of martial law was analyzed, scientific provisions and proposals have been developed regarding the guarantee of the implementation of constitutional values within the framework of the implementation of state policy in the field of national security and defense to ensure the existence of Ukraine not only as a sovereign and independent, but also as a legal state, as well as the transformation of the existing legal order.

Keywords: constitutional axiology, constitutional values, rule of law, civil society, constitutionalism on democratic bases, constitutional reform,

transformation of constitutional values, innovative transformations of the national legal system, transformation of the legal order.